

Kadın Mühendis Olmak

Elektrik Elektronik Mühendisi, Doç. Dr. Melda Yaman
meldaya200@yahoo.com

cinsiyetsizmiş gibi tanımlanan, nesnel ve tarafsız görünen bilimin üzerine inşa edilmiştir. Oysaki **tarafsız görünen rasyonel bilgi aslında her zaman erkek aklıyla özdeşleştirilmiştir; akla yüklenen bu tarafsızlık da, erkeklerin, eril olanı tikelliğinden sıyrarak evrenselleştirmesine hizmet etmiştir. Toplumda egemen ve ayrıcalıklı olan erkekler, kendilerini evrenselleştirdikleri için, evrensel bilgiyi ürettikleri kanısındadırlar.** Gelgelelim kavramlar ve teoriler başta sınıfsal, cinsel ve ırka bağlı olmak üzere keskin eşitsizliklerle yüklüdür; "efendi" erkeklerin, tarafsız bilgi üretmesi, evrensel kavramlardan ve öznelerden söz etmesi mümkün değildir.

Kadınla erkek arasında yaratılan bu ayrımın, doğa ile kültür, duygu ile akıl arasında kurulan ikiliğin bir uzantısı olduğunu unutmamalıyım. Bu tasavvurda kadın, doğa ile özdeş olandır; mantığın, bilginin ve "rasyonel" olanın dışında tutulmakta, duygular düzlemine yerleştirilmektedir. Buna karşılık erkek, doğayı dönüştürecek kültürü, bilgiyi, akli temsil etmektedir. Bu düşününce kökleri Aristoteles'e kadar uzanır. Aristoteles'e göre toplum üç katmandan oluşmuştur; yönetmek için doğmuş olan kendisi gibi efendiler; yönetilmek için doğmuş köleler ve ikisi arasında, biraz duygu sahibi olan ama akıldan pek nasibini almamış kadınlar bulunur. Aristoteles'e göre, soylu bir insan (erkek diye okuyun), kendi ereğine ulaşabilmek için bilim ve felsefe ile uğraşmalıdır. Bunun için, Aristoteles'e göre, "birilerinin" bu in-

Kadın mühendis olmak gerçekten güçtür; kadın mühendis olmak demek, erkeklere ayrılmış "mutena" bir alanda bir kadın olarak var olmak, var olmaya çalışmak demektir.

İş yerlerinde erkekler egemendir; şeflerin ve müdürlerin büyük çoğunluğu erkektir. Kadınlarsa teknik yerliliklerinin zayıf olduğu imalarıyla kuşatıldıkları; profesyonelliği erkeklikle eşitleyen bu dünyada var olmaya çalışmaktadır. Bu koşullarda kadın mühendis olmak, sürekli birilerini, mühendis olmak istediğin, başarılı bir mühendis olabileceğin, erkekten bir "farkının" olmadığı, şu işin altından kalkabileceğin, şu projeyi yürütebileceğin konusunda ikna etmeye çalışmak demektir. Kadın mühendis olmak, kimi zaman da cinsel içerikli şakalara maruz kalmak; çeşitli toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden yaftalanmak; bazen de erkek şiddetiyle, taciz ve mobbinge mücadele etmek demektir.

Kadın mühendis olmak aynı zamanda, hane içindeki bütün iş yükünü üstlenmeye devam etmek demektir. "Mühendis de olsa" bir kadın, ataerkil toplumsal normlar gereği, çocuklarına bakmalı, yemekleri hazırlamalı, evin temiz kalmasını ve düzenini sağlamalı, yaşlı ve hastalarla ilgilenmelidir. Tüm bu bakım işleri için bir başka kadından ücretli bir destek alsa bile yine de tüm bu işler onun sorumluluğundadır. Zor bir proje üzerinde çalışırken yahut kritik bir problemi çözerken bile bir kadın mühendis, akşama yemek olmadığını, kızının kreşten arkadaşının

doğum günü için bir hediye alması gerektiğini, kocasının annesini doktora götürmesi gerektiğini hatırlayabilir. Fiilen bu işler için emek harcamaya başlamadan bile zihninde bu işlerle boğuşuyor olabilir.

Hangi emek alanından, hangi meslek grubundan söz edersek edelim, bu emek alanları, bu meslek grupları cinsiyetlendirilmiş alanlardır. Kimi mesleklerin cinsiyeti özellikle belirgindir; diyelim ki bu toplumsal normlar uyarınca hemşirelik "kadın işidir", cerrahlık da "erkek işi". İşte mühendislik de "erkek işi" olarak görülen mesleklerden biridir. Neden böyle olduğunu düşünmeye başladığımızda, bilim, felsefe, politika alanlarının erkeklerin elinde olduğunu; kadınlarınsa bakım ve ev işleri gibi toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı işlere hapsoldüğünü görürüz. Mühendislik, gerek temel bilimlerle ve teknolojiyle yakın ilişki içinde olması; gerekse de sıkı disiplin, yaratıcılık, iyi eğitim gerektirmesi nedeniyle "erkek işi" olarak tanımlanmaktadır.

Buna bağlı olarak, toplumun her alanında olduğu gibi, mühendislikte de erkek egemen bir iş ortamı bulunmaktadır. Kadınlar eğitim döneminden iş görüşmesine, iş görüşmesinden iş yaşamına, erkek egemen, erkek dayanışmasına dayanan, kadınları ikincil gören bakış açısıyla karşılaşır.

Mühendisliği diğer mesleklerden özgül kılan yanı ise, bu ayrımcılıkların olmadığı, gerek bilimle teknolojinin gerekse bizzat mühendisliğin cinsiyetsiz ve nesnel olduğu iddiasıdır. Zira bu denli keskin cinsiyetçi bir ayrılma,

sanın ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Diğer bir deyişle, Aristoteles bilim, fizik, felsefe, siyaset ile uğraşabilirdi diye, köleler ve kadınlar çalışmalıdır.

Bilginin bizzat kendisinin güç ilişkileri içerisinde gerçekleştiğini gösteren bu örnek, aynı zamanda, bilginin üretildiği bu süreçlerin güç ilişkilerini yeniden ürettiğini de gözler önüne seriyor. Büyük filozof Aristoteles, kadınlarla köleler sayesinde Aristoteles haline gelebilmiş; gelgelelim bu efendi pozisyonunu kalıcılaştırmak ve doğallaştırmak için, köleliği ve kadınların ikincil konumunu "doğallaştırmaya" çalışmıştır; yani kendi teorisini bütünüyle kendi sınıfsal ve cinsel egemen konumunu meşrulaştırmak için oluşturmuştur.

Kadınlarsa, rasyonel bilgi üretimi süreçlerinden yüzlerce yıl önce fiili olarak dışlanmış; kadın aklına yönelik tasavvur da, -rasyonel- bilgiyle bağı kopararak, kadının kendisi gibi, hane içine kapatılmıştır. İşin aslı Antik Yunan'da Aristoteles zamanında bile kadın filozoflar yaşamıştı. Lâkin kendilerinden sonra gelen kadın filozoflar gibi, adları felsefe tarihinden silindiği için bu kadınları çok geç tanıyabildik. Zira adlarının silinmesi kadınların tarihten de silinmesi sonucunu doğurmuştur.

Mühendislik mesleğinin bir erkek mesleği olarak oluşumunun, kadınların şifacılıktan ve zanaatlardan kopartılarak hane içine kapatıldığı döneme denk düşmesi tesadüf değildir. Bu süreçte erkekler hem bilimsel bilgiyi üretme araçlarını hem de bilgiyi kullanma yöntemlerini kendi tekellerinde tutmuştur. İşte bu tarihsel süreçte, teknoloji ile bilimsel bilginin bizzat kendisi, bir güç aracı haline gelmiştir. Bilimsel bilgiyi üretenler erkekler olduğundan, gücün sahibi de erkeklerdir. Mühendislik tam bu bağlamda erkek mesleği olarak tariflenmektedir.

Kadınlar gerek mühendislik eğitimi alırken gerekse de iş hayatında bu erkek egemen yapıyla başedebilmek, eril tahakkümün ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler geliştirmek zorunda kalıyor. Ancak bu stratejiler kimi zaman toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden, cinsiyetlendirilmiş tavırlar olabiliyor. Bu rol ve davranışlar mühendislik mesleğini ve toplumun eril karakterini dönüştürmüyor, tersine yeniden üretiyor. Örneğin mühendis olmak bazen kadınların "biz ezilmiyoruz, erkeklerle eşit koşullardayız" yanılmasına kapılmasına sebep olabiliyor. Yahut bazen de kadınlar "erkek gibi olmaya", diğer bir deyişle "kadın gibi olmamaya" çalışabiliyor. Bu tavır ister istemez dezavantajlı olanlar karşısında avantajlı olanların safına geçmek yahut da "kadın karşıtı" bir tutum takınmak anlamına geliyor. Elbette ki bu toplumsal cinsiyet performansları mühendisliğin eril karakterinin değiştirilmesine hiçbir katkı sağlamıyor; tersine, kadın düşmanı düşüncelerin muhafazasına ve yeniden üretilmesine hizmet ediyor.

Peki, ne yapmak gerekiyor?

Bir kere biz kadınlar üniversite eğitiminden iş hayatına bu işin erkek işi olmadığını, kadınların da çok iyi mühendisler olduğunu defalarca ispatladık. Gerek odamız gerekse TMMOB içinde erkek egemenliğiyle mücadele ediyoruz. Lâkin mühendislik alanındaki eril yapının çok kolay değişmeyeceğini görmemiz gerek; toplumdaki cinsiyet eşitsizliği sürdükçe, toplumun bir parçasını oluşturan mühendislik alanında eşitlikçi bir yapı kurmak olanaklı değil. O halde, **mühendislik alanının eril karakterine karşı yürütülecek mücadelenin, toplumun eril yapısına karşı verilecek mücadeleyle birleştirilmesi gerek. Bu mücadelenin ilk adımları, kadın mühendisler olarak**

bir araya gelmekten, kadın komisyonlarını güçlendirmekten geçiyor. Hem TMMOB bünyesindeki odalardaki kadın komisyonlarıyla hem KESK gibi diğer kurumların kadın oluşumlarıyla hem de bağımsız feminist örgütlenmelerle birlikte etkinlikler düzenlemek, hem bize güç verecek hem de ufukumuzu genişletecektir.

Peki, genç mühendis kadınları nasıl zorluklar bekliyor? Özellikle uzun bir süredir devam eden ekonomik kriz koşullarında, genç kadın mühendisler nelerle karşı karşıya kalmaktalar? Bu koşulları genç arkadaşlarımızdan dinleyeceğiz.

Ama önce mühendisler için istihdam koşullarından kısaca bahsetmekte yarar var.

2019 yılının son aylarında EMO Genel Merkez bünyesinde bir anket çalışması yaptık. Anket çalışması EMO üyesi mühendislerin günümüz kriz koşullarında gerek çalışma alanına gerekse gündelik yaşamlarına etkisine ilişkin önemli bilgiler sunuyor. Bu süreçte 916'sı kadın üyemiz olmak üzere toplam 4.992 kişi anket çalışmasına katıldığını belirteyim.

Anket çalışmasının da altını çizdiği gerçek, işsizliğin TÜİK verilerinin ortaya koyduğundan çok daha yüksek olduğudur. TÜİK verilerine göre tarım dışı işsizlik oranı yüzde 15,7'dir. TÜİK, üyelerimizi içeren mühendislik fakültelerinden mezunlar için işsizlik oranını da yüzde 10,3 olarak açıklamıştır. Anket verilerine göre ortalama işsizlik oranı ise bu rakamların fersah fersah üzerinde olup, yüzde 31,2'dir.

Anket verileri özellikle de genç mühendisler açısından işsizliğin kritik bir boyut kazandığını net bir biçimde anlatmaktadır. Genç mühendis işsizliği yüzde 50'lere dayanmış görünmektedir. Üstelik 2015-2019 yılları arasında mezun olanlar arasında iki yıllık kadın mühendislerin yüzde 50'si, bir

yıllık kadın mühendislerin ise yüzde 70'i işsizdir.

Kaynakça

1-Silvia Federici, *Caliban ve Cadı*, Çev. Ö. Karakaş, İstanbul: Otonom, 2011.

2-Melda Yaman, "Sokrates'in Ebeliği: Eril Felsefe - Dişil Ebelik Üzerine Düşünceler", *SAV e-katki*, 3: 26-35, 2016 Ekim.

3-Melda Yaman, "Eril Alanda Dişil Paslaşmalar: Kadın Mühendis Olmak", *EMO*

Elektrik Mühendisliği Dergisi, 461: 62-64, 2017.

4-Melda Yaman, Özgür Öztürk, Deniz Kimyon ve Dilek Karabulut, *EMO Anket Çalışması: Kriz Mühendisleri Nasıl Etkiliyor?*, 2019.

Kadın Mühendisler Deneyimlerini Paylaştı ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN MÜHENDİS OLMAK

EMO İzmir Şubesi 33. Dönem Kadın Mühendisler Komisyonu'nun düzenlediği Çalışma Yaşamında Kadın Mühendis Olmak konulu çevrimiçi etkinlik 10 Eylül 2020 tarihinde gerçekleştirildi.

Elektrik Elektronik Mühendisi Doç. Dr. Melda Yaman'ın moderatörlüğünde Elektrik Elektronik Mühendisleri Şahikanur R. Şahbaz, Canan Altay ve Gizem Boran'ın konuşmacı olduğu çevrimiçi etkinlikte katılımcılar; kadın mühendislerin eğitim öğretim, iş arama süreçleri ve çalışma alanında yaşadıkları olayları cinsiyet eşitsizliği, toplumsal bakış üzerinden değerlendirdi.

Çevrimiçi etkinliğin açılışında ilk olarak Doç. Dr. Melda Yaman konuşmasını gerçekleştirdi. Konuşmasında "kadın mühendis olmak" kavramına değinen Yaman; kadınların teknik yeterliliklerinin zayıf olduğu imalarıyla kuşatıldıkları; profesyonelliği erkeklikle eşitleyen bu dünyada var olmaya çalıştıklarını ifade etti. Kadının konumuna ilişkin tarihsel süreçlere değinen Melda Yaman, kadın-erkek ayrımında kadının mantık, bilgi ve rasyonelin dışında tutulduğunu erkeğin ise doğayı dönüştürecek kültürü bilgiyi temsil ettiğini belirtti. Üniversite eğitiminden iş hayatına kadar mühendislik mesleğinin erkek işi olmadığını kadınların da çok iyi mühendisler olduğunu ispatladıklarını belirten Yaman konuşmasında; "mühendislik alanının eril karakterine karşı yürü-

tülecek mücadelenin, toplumun eril yapısına karşı verilecek mücadeleyle birleştirilmesi gerek. Bu mücadelenin ilk adımları, kadın mühendisler olarak bir araya gelmekten, kadın komisyonlarını güçlendirmekten geçiyor" dedi.

Melda Yaman'ın konuşmasının ardından **Elektrik Elektronik Mühendisi Şahikanur Şahbaz**; üniversiteden itibaren cinsiyetçi ayırım ile karşı karşıya kaldığını belirterek şunları dile getirdi:

"Üniversiteden başlayarak gerek hocalarımızın, gerekse aynı sınıfta ders aldığımız erkek arkadaşlarımızın temelde konuya ne kadar cinsiyetçi yaklaştığını zamanla fark eder oldum. Sosyal yaşamda bizimle gayet normal iletişim kuran bu erkek arkadaşlarımız konu derslere ve mesleğimize gelince "sen yapamazsın" şekline dönüştü. Daha da önemlisi, hocalarımız tarafından maruz kaldığımız bu cinsiyetçi ayırım esasında siyasi kökenliydi. Daha açık olacaksak eğer, mühendislik fakültesinde veyahut mühendislik alanında kadının bulunmasına açıkça karşıydı. Ancak içinde bulunduğumuz sosyal ve laik devlet anlayışı bize bu sıralarda bulunma hakkı veriyordu; bu yüzden de ellerinden sözlerle ve vücut diliyle rahatsız etmek dışında bir şey gelmiyordu."

Tek neden cinsiyetimiz

Şahbaz iş hayatında yaşadıklarını ilişkin olarak ise şu ifadelere yer verdi:

"Mezuniyetimden kısa bir süre sonra iş buldum. Hatta saha şefliği de yaptım. Bu patronlarımın benden beklemediği bir mühendislik davranış biçimiydi. İşe girdiğinizde işverenler size nasıl olsa birkaç aya işi bırakır mantığıyla yaklaşıyorlar. Ve bunun tek nedeni cinsiyetimiz. Daha sonraları, işten ayrılıp yeniden iş aramaya başladığımda durumun vehameti ile daha karşılaştım. Hangi şirkete başvursam sürekli olarak kadın olmam önüme çıkıyordu. En başında insan kaynaklarıyla görüşme aşamasında, mesleki değerlendirmemi yaptıktan hemen sonra ilk sorulan soru "evlenmeyi düşünmüyor musun", "çocuk olunca işi nasıl yapacaksın" tarzı sorulardı. Bir süre sonra o kadar duyuyorsunuz ki bu süreç size normal gelmeye başlıyor. Oysa şundan eminim, hiçbir erkek meslektaşım iş görüşmesi aşamasında bu sorulardan hiçbiri sorulmuyor. Üstelik daha da üzüldüğüm konu, bana bu soruları yönlendiren firmalar Türkiye'de adını bilinen, kurumsal diye nitelendirilen firmalardı. Ayrıca devlet yaptırım gereği bu tarz soruların sorulmasının

